

LA SANITAT DE LES BRIGADES INTERNACIONALS. L'HOSPITAL DE MATARÓ

Josep Xaubet, historiador
i membre del Grup d'Historiadors Jaume Compte.

INTRODUCCIÓ

Aquest 2018 farà 80 anys de l'existència de l'hospital de les Brigades Internacionals de Mataró que es va estatjar als Salesians. En la present comunicació pretenc completar-ne la seva història publicada prèviament en un llibre, en articles a la premsa, als Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria i comunicacions en aquestes mateixes Sessions d'Estudi.

Des de la publicació del meu estudi la *Sociologia de la guerra revolucionària a Mataró (1936-1939)* amb motiu del setantè aniversari, s'ha avançat molt en la investigació i el coneixement de la Guerra dels Tres Anys: tesi i tesines universitàries, treballs de recerca de batxillerat, nova i abundant bibliografia, publicació de fotografies inèdites, aparició d'innombrables grups de recuperació de la memòria, fins i tot de recreació històrica... cal ressaltar els recursos informàtics i d'internet: pàgines web, blogs, digitalització de bibliografia i de documentació original.

Dins d'aquest darrer apartat, és molt lloable el web Sidbrindt¹ hostatjat al servidor de la Universitat de Barcelona, al CRAI-Biblioteca del Pavelló de la República, portat per la Lourdes Prades i el seu equip, que recull les biografies, les referències bibliogràfiques i altra documentació de tots els voluntaris de les Brigades Internacionals.

El Centre d'Història Contemporània de Catalunya ha endegat el projecte del Cost Humà de la Guerra Civil a Catalunya, una base de dades de consulta lliure per internet que pretén elaborar una relació nominal el més exhaustiva possible de tots els morts a Catalunya per la guerra civil².

Gran part de la documentació generada per les Brigades Internacionals va ser traslladada a Moscou al final de la guerra, ha estat digitalitzada i es pot consultar per internet als Arxius Estats Russos d'Història Político-Social. La riquesa d'aquest fons és immensa³.

Per internet es troben infinitat de pàgines web i blogs d'arreu del món d'estudiosos i historiadors de la guerra civil, d'universitats i d'associacions de veterans, familiars i amics de les Brigades Internacionals.

Al llarg dels darrers deu anys s'han celebrat infinitat de congressos, nacionals i internacionals, cursos, conferències, i exposicions de tota mena, commemoracions i aniversaris, una veritable «febrada». Aquí vull ressaltar les jornades que es varen fer a Malgrat pel 75e i 80e aniversaris de l'enfonsament del vaixell *Ciudad de Barcelona*, amb la participació de l'Arxiu Municipal de Malgrat i l'Arxiu Comarcal, amb el seus respectius arxivers Josep Maria Crosas i Alexis Serrano; la investigadora Sònia Garangou, i l'erudit en les Brigades Internacionals, Alan Warren⁴.

La bibliografia sobre la guerra civil ha augmentat moltíssim, tant la general com l'especialitzada, dins i fora dels Països Catalans, per tota mena d'autors, com, per esmentar-ne uns pocs, Fc Xavier Hernández, Angela Jackson, David Íñiguez i David Gesalí, fins i tot llibres fets per no professionals com Manuel Montero.⁵

Cal ressaltar la iniciativa ideada i portada a terme per Maria Salicrú-Maltas, proposada en públic durant el seu discurs en homenatge als interbrigadistes enterrats a Mataró, en l'acte de commemoració de la proclamació de la República, divendres 14 d'abril d'enguany, i que anualment promou el Grup per la Recuperació de la Memòria Històrica de Mataró. Aquesta iniciativa tracta de biografiar tots els internacionals que reposen al cementiri de Mataró, localitzar-ne les adreces i donar-ne coneixement als seus familiars i parents, associacions de veterans i amics de les Brigades d'arreu del món i als arxius i Ajuntaments dels seus llocs de naixement o de residència, oficialment a través del Memorial Democràtic de la Generalitat (intervinguda) de Catalunya i de l'Ajuntament de Mataró. I que seguidament ella mateixa exposarà a la següent comunicació que porta per títol «Els brigadistes internacionals enterrats al Cementiri dels Caputxins de Mataró l'any 1938: identificació i dignificació 80 anys després».

Per poder fer tot el suara esmentat han estat imprescindibles les noves fonts i els recursos per a la investigació dels quals en feia esment més amunt.

El proper mes d'abril s'escaurà l'aniversari, fóra interessant de posar alguna mena de memorial, com una placa commemorativa, en un lloc visible dins del recinte del Col·legi dels Salesians en record del que fou la Clínica Quirúrgica número 7, l'hospital internacional.

LA SANITAT DE GUERRA

[En un article meu publicat al butlletí *Felibrejada* vaig exposar *in extenso* la sanitat durant la guerra i la tipologia de les ferides. Ací la resumim].

La Guerra dels Tres Anys tingué lloc durant el període d'entreguerres europeu i comparteix característiques dels dos conflictes. Té més semblances amb la Primera Guerra Mundial, però s'hi introdueixen aspectes nous que es desenvoluparan durant la segona. Al 1918 quan s'acabà el conflicte bèl·lic quedà establerta una manera de fer la guerra que és la que se seguí en la del 1936 al

1939, i en canvi les novetats eren això, maneres totalment noves que s'experimentaven en aquell moment i que després quan es veié que funcionaven, s'aplicaren durant la Segona Guerra Mundial.

Amb el perfeccionament tècnic armamentístic durant 1914-1918, augmentà esgarrifosament el nombre de morts i ferits, no és d'estranyar que la cirurgia avancés notablement per l'experiència acumulada amb la guerra de trinxeres, especialment la cirurgia òssia com una branca molt especialitzada, i la plàstica. També la cirurgia relacionada amb les ferides al cap, incloent-hi la neurocirurgia i la cirurgia ocular. En canvi, la cirurgia abdominal avançà poc pel fet de no existir encara la penicil·lina i no poder-se controlar adequadament les infeccions. Es començaren a practicar transfusions de sang, que era una novetat recent.

Com a resultat dels avenços en l'artilleria, els soldats que sobreviuen als mortífers bombardeigs acabaren amb trastorns psicològics greus, tant o més que les ferides físiques. Són els efectes dels *shellshocks* o fatiga de guerra.

No és pas per casualitat que la guerra de trinxeres portà progressos espectaculars en el tractament psiquiàtric dels combatents a partir dels treballs de Sigmund Freud, Emil Kraepelin i Paul Eugen Bleuler, que permeteren la recuperació en el 91 % dels casos....per tornar a anar a les trinxeres, i començar el cercle viciós. La finalitat de la medicina de guerra era restaurar els combatents perquè es poguessin reintegrar al front ràpidament com a soldats vàlids.

Fou durant la nostra guerra que es dugueren a terme tres grans i importants avenços en la sanitat militar i que s'aplicaren per primera vegada en la història de les guerres. Tals innovacions varen ser els hospitals mòbils, o *Auto-Chir*, el banc de sang i la sistematització del tractament de les ferides d'arma de foc.

Les *Auto-chir* eren ambulàncies construïdes i condicionades expressament amb un quiròfan amb tot l'instrumental i materials necessaris per fer operacions quirúrgiques. Les primeres varen ser encomanades i construïdes expressament a la fàbrica Renault de França. La Sanitat republicana n'arribà tenir set.

Pel que fa al nou avenç en la millora de les transfusions sanguínies, va ser creat a Barcelona el setembre del 1936 pel doctor Frederic Duran Jordà. Va tenir la idea de crear aquest banc de sang, i per poder-la conservar la va citratar i la guardà en ampolles especials que en facilitaven l'extracció. Posades en neveres en ambulàncies creà un banc de sang mòbil en el front. La utilització de sang citratada facilità el tractament del shock i l'hemorràgia, tan important a la patologia de guerra, perquè gran part de la patologia específica de guerra sol anar acompanyada d'un d'aquest símptomes o de tots dos.

Simultàniament, en el front de Madrid, el metge canadenc Norman Béthune va fer el mateix servei de banc de sang mòbil per fer transfusions al front. Enfadat pels impediments burocràtics, marxà a la Xina que estava en guerra per la invasió

del Japó. Allí hi acabà morint de septicèmia contreta mentre operava en el front. És molt recordat a la Xina i hi té monuments dedicats. En faltar Norman Béthune, el promotor, es deixà que el seu servei desaparegués.

TRACTAMENT DELS FERITS

Durant la Primera Guerra Mundial els avenços mèdics foren importantíssims, però la nostra guerra la superà en les millores mèdico-sanitàries. A la guerra de 1914, el 89 per cent dels ferits amb fractures obertes a les extremitats morien, i quasi el cent per cent dels ferits abdominals. Durant la guerra del 36, la traumatologia va potenciar la cirurgia general per poder tractar adequadament les ferides obertes, conegut com Mètode Trueta, amb el cent per cent d'èxit. Però diversos doctors durant les guerres anteriors, des de la de Crimea fins a la Gran Guerra ja havien començat a experimentar-lo.

Les morts per ferides obertes no ho eren per la ferida en si mateixa, sinó per les seves complicacions: embòlies, tètanus, infeccions gangrenoses, etc. És perquè, evidentment, no es practicava una bona cirurgia d'aquestes ferides: solament se les netejava i suturava. A causa que l'evacuació del ferit des de la primera línia a un hospital de la rereguarda trigava moltes hores o àdhuc dies, els gèrmens hi podien proliferar i les hemorràgies no podien ser estroncades. Difícilment es podia fer una transfusió exitosa per la mala conservació de la sang.

És durant la nostra guerra que es pogueren solucionar tots aquests problemes i s'establí un mètode de cirurgia de guerra que fou el model a seguir durant la Segona Guerra Mundial.

Els ferits en el camp de batalla eren recollits pels equips de sanitaris i portalliteres. Una feina molt important i perillosa, tant com la dels mateixos combatents perquè havien de tragar els ferits sota foc enemic.

Per tal que els ferits fossin atesos ràpidament, s'instal·laren hospitals de campanya immediats a primera línia de foc, amb equips quirúrgics, que ja tractaven els ferits allà mateix, per ser després enviats a hospitals de rereguarda on s'acabarien restablint.

La solidaritat internacional creà comitès d'ajuda a la majoria de països que s'encarregaven de recollir fons i furnir ambulàncies i material mèdic i sanitari per a zona republicana. Les ambulàncies eren un recurs que avançà molt, no solament servien per traslladar els ferits, sinó que n'hi havia que també disposaven de quiròfan i d'altre equipament quirúrgic i sanitari per fer cures i intervencions quirúrgiques, les *Auto-Chir* de què s'ha parlat més amunt.

LA SANITAT INTERNACIONAL A MATARÓ. CREACIÓ DE L'HOSPITAL QUIRÚRGIC NÚMERO 7

Poc temps abans del tall en dos de la zona republicana i preveient aquest desenllaç, els serveis sanitaris de les Brigades Internacionals decidiren l'evacuació i el trasllat des de la zona centre sud cap a la catalana de tots els ferits, la qual evacuació es dugué a terme en només quatre dies, tot un prodigi d'organització i... d'improvisació. Les brigades s'instal·laren a Catalunya i hi ubicaren els seus serveis sanitaris i hospitalaris. Hi havia hospitals a Barcelona, Caldes de Montbui, Mataró, Moià, S'Agaró, Vic, i el balneari Termes Orion de Santa Coloma de Farnés, com a hospital de convalescència; al País Valencià es mantenia l'hospital de Dènia.

Per trobar un indret adequat, qui seria cap dels Serveis Sanitaris Internacionals, el comandant-metge búlgar doctor Konstantin Minkoff es traslladà a Mataró. Aquest trià l'antic col·legi i internat de Sant Antoni de Pàdua, els Salesians, un edifici prou espaiós, llavors situat als afores del nucli urbà, al peu de la carretera que menava de Mataró a Argentona, enmig de camps de conreu i de garrofers, en el suau vessant d'un turó. La imponent massa arquitectònica de l'edifici era ben airejada i amb vistes sobre l'horta que arribava fins a tocar el mar a la llunyania. S'hi instal·là l'hospital militar número 14, més tard canviaria la denominació per la de Clínica Quirúrgica número 7 de l'Exèrcit Popular, que funcionà des de l'abril del '38 fins després de la caiguda de Mataró, encara que els internacionals hospitalitzats foren evacuats el 8 de gener de 1939 a l'hospital de S'Agaró des d'on anirien sent repatriats.

Per a instal·lar l'hospital, hom hagué de desallotjar i canviar de lloc els refugiats de guerra que s'hi estatjaven. Després calgué preparar tota la infraestructura hospitalària, ben poca els primers moments, a causa de la precipitació i manca de temps: d'entrada no hi havia res, ni tan sols flassades. Però calia estar preparat per acollir els primers i nombrosíssims pacients que eren a punt d'arribar.

El primer pacient mort fou el soldat brasiler, Gayetano Aparicio Serrano, de la 38^{ena} brigada; com que finí de bon matí del 3 d'abril devia ser un ferit greu, per tant els primers pacients devien d'arribar un o dos dies abans.

Els ferits solien arribar per tren, i a l'estació eren recollits per ambulàncies, camions i tartanes de cavalls, per traslladar-los a l'hospital.

ORGANITZACIÓ

Era un hospital base, especialitzat en traumatologia. Depenia de la Sanitat de les BI i era portat pels nord-americans, popularment se'l coneixia com l'Hospital dels Lincolns. L'església servia de vestíbul per distribuir els ferits així que anaven

arribant. El doctor Moisès Broggi en les seves memòries descriu el funcionament d'un hospital semblant al nostre: *«(els ferits) que es creia que havien de ser operats es dirigien al nostre hospital. Arribaven en gran quantitat i s'ajuntaven a la gran sala de recepció de l'hotel, on Kiszely i Loutit feien el que en dèiem «el triatge», o selecció per ordre de gravetat, distribuint-los pels tres quiròfans»* (BROGGI 2001: 207).

L'església, d'estil neogòtic, era alta, abans de la reforma de postguerra sobrepassava l'alçada del primer pis, tenia l'entrada per una gran escalinata en el jardí de davant, per on s'entra actualment a l'escola, i l'absis era pel costat dels patis, mirant a Argentona, i a banda i banda de la porta d'entrada, després de la guerra encara s'hi podia llegir amb lletres capitals pintades de vermell, la paraula TRIAGE (BRUFAU 2016: 48).

Un cop triats els ferits, eren destinats a les diferents sales i quiròfans que corresponien a les antigues aules escolars, distribuïdes al voltant dels dos patis interiors de l'antiga escola. S'hi atendien els ferits de les Brigades Internacionals tant estrangers com no. També el personal mèdic als Salesians era tot estranger. Només algun personal sanitari com les infermeres, titulades o auxiliars, i personal subaltern, de neteja, cuina, etc., eren catalans o espanyols.

L'hospital disposava de tots els serveis necessaris: al semisoterrani hi havia els magatzems i les cuines; a la planta baixa la farmàcia, el menjador, radiologia, cirurgia, laboratori, administració, les sales, el tanatori en un racó sota una escala, etc, i al primer pis més sales i habitacions. Els metges també tenien un menjador en una masia propera, la *Casa de la por*, en uns camps propietat de l'escola. També hi havia una consulta externa on es visitaven pacients civils, amb especial atenció a les dones i les criatures.

Els equips mèdics feien sessions cada matí, en les quals s'estudiava amb atenció els pacients amb els historials més complicats. Els malalts eren ben atesos, després de ser operats, per metges de sala de l'equip que els havia operat, els cirurgians feien la ronda al matí i a voltes feien una visita extra al vespre. Els hospitalitzats també rebien una visita del director mèdic o del seu adjunt.

En termes generals, la sanitat internacional era de primeríssima qualitat per l'època, practicava les tècniques més avançades i aplicà innovacions pròpies que després es generalitzaren durant la Segona Guerra Mundial. A Mataró hi treballaren metges dels millors que hi havia al món: com els doctors Eloesser, nord-americà, i el britànic Tudor Hart.

Durant l'estiu i la tardor del 1938, l'administració de personal elaborà llistes i expedients individuals de qui hauria de ser repatriat i qui hauria de quedar-se un temps més. Així, en una llista del 26 d'agost es relaciona el personal que es pot quedar, en són 56, però només 43 d'estrangers: són 12 metges, 2 practicants, 1 dentista, 19 infermeres titulades, 8 infermeres sense títol, 2 infermers, 1 sanitari,

1 massatgista, 2 farmacèutiques, 1 comissari de cultura, 1 cuiner, 1 administrador de personal i 5 oficinistes i administratius. (Vegi's l'annex número 1).

De les 108 persones identificades fins ara, que treballaven o havien treballat alguna vegada en aquest hospital, n'hi havia de 23 nacionalitats diferents: la més nombrosa després de l'espanyola, 18 persones, era la nord-americana amb 16 membres. Després seguien, amb més de 10, la polonesa, 12, i la txecoslovaca amb 11 (una d'elles era espanyola nacionalitzada txeca per matrimoni). Seguidament, tenim les nacionalitats amb menys de 10 representants: 9 alemanys, 7 austríacs, 6 francesos; anglesos i letons amb 5 cada un; 3 iugoslaus, dos de Nova Zelanda i de Romania, i un representant només: suec, australià, suís, albanès, lituà, portuguès, canadenc, hongarès, holandès, búlgar i rus; i un de nacionalitat sense especificar.

PERSONAL INTERNACIONAL

En el capítol corresponent de *Sociologia de la guerra revolucionària*, ja feu el perfil biogràfic del personal mèdic i sanitari internacional, ara el traslado ací *verbum pro verbo*, de la qual cosa m'excuso, però ampliat amb noves dades aportades per la investigació feta des d'aleshores.

El primer director de l'hospital fou el doctor Leon Samet, polonès, i després fou succeït pel doctor Sidney Vogel, nord-americà. Vogel de trenta-quatre anys, s'havia fet membre del partit comunista americà a Nova York. Estudià medicina entre 1929 i 1937, i estigué un any a Berlín. Practicà cirurgia durant quatre anys i s'especialitzà en fractures.

El servei de cirurgia era portat per una eminència en l'especialitat de traumatologia, el doctor Alexander Tudor Hart. Hart, de trenta-set anys d'edat, era un anglès típic, alt, prim, elegant, un gentleman impecable, nascut a Itàlia, era fill de mare francesa i parlava perfectament aquest idioma, a més de l'anglès, l'alemany i l'espanyol. Era d'idees comunistes i per això havia vingut a la nostra guerra. Com la majoria dels que formaven el seu equip, havia estat a Viena i treballat al costat del doctor Böhler, cosa que feia que dominés la traumatologia d'aquella escola, que era la mateixa que seguien els traumatòlegs de Barcelona. Seguien les mateixes tècniques d'immobilització en el tractament dels ferits amb fractures. Hart inventà un aparell de filferro per mantenir les extremitats en l'angle correcte, que li deien «l'avió».

Hart serví als hospitals de campanya de la 35ª divisió internacional abans d'anar a Múrcia amb la graduació de major. En aquesta divisió hi havia quatre equips quirúrgics de campanya, els dels doctors Broggi, Quemada, Jolly i del mateix Hart. Des de Múrcia no marxà amb tren, féu el viatge d'evacuació en un camió descobert amb pacients fins arribar a Mataró.

Cap al final de la guerra, el dia que Hart partia cap a Anglaterra, s'acomiadà del doctor Broggi en una petita torre de Sant Gervasi on el comitè d'ajut anglès

tenia el seu magatzem i oficines, es desitjaren sortir-li i li oferí el seu instrumental quirúrgic de l'hospital de Mataró, però el doctor Broggi no pogué anar-lo a recollir.

El doctor Leo Eloesser, estat-unidenc, comandant metge, de cinquanta-sis anys, president de la Societat Americana de Cirurgia Toràcica i professor a la Stanford University de Califòrnia, feia de cirurgia a San Francisco abans de venir ací. Treballà a l'equip quirúrgic número 7 i en el de l'Exèrcit de Muntanya. Posteriorment fou cirurgià cap als hospitals de Vic i Mataró i director d'aquest darrer els mesos de maig i juny. El professor Eloesser era mundialment conegut per les seves innovacions en cirurgia toràcica. Ací també operà amb el seu equip fins a la seva repatriació a finals de 1938.

Amb l'equip del doctor Eloesser treballà com a cirurgiana la doctora Fritzi Brauner. A més d'operar tenia cura dels malalts com a metgessa de sala, i era molt estimada pels pacients.

La doctora François «Fritzi» Erna Brauner, de soltera Fritzi Erna Riesel, austríaca d'origen, però nacionalitzada francesa perquè era casada amb el doctor francès, alsacià, Alfred Brauner. Va néixer el 16 d'abril de 1911. Metgessa internista, ingressà a les Brigades Internacionals el gener de 1937. Estigué a Benicàssim abans de l'evacuació a Mataró, serví de tinent metge. A Benicàssim operà amb l'equip del doctor P. Kish durant un any, després s'ocupà de tres pavellons essent molt apreciada pels pacients i també atengué nens refugiats al jardí d'infància «Villa Elisa». Fou felicitada personalment per la seva tasca pel cap de la sanitat internacional, el coronel doctor Telge.

Alfred Brauner, abans d'inscriure's a les Brigades el setembre de 1937, ja havia treballat amb nens i Luigi Longo li encomanà la construcció de cases per acollir nens refugiats de guerra. Aquestes llars eren finançades totalment per cotitzacions dels voluntaris i administrades per les Brigades. Brauner i el fotògraf Turai⁶ feren moltes fotos d'aquests nens que després foren aplegades en un àlbum multilingüe editat a Barcelona titulat *Los niños y las Brigadas Internacionales*. Els Brauner en conservaren un exemplar que fou amagat durant l'ocupació de França perquè no el trobessin els alemanys.

Uns altres doctors foren els tinent metges Karl Coutelle, alemany, de 30 anys, i la seva dona Rosa Coutelle, 31 anys, de soltera Rosa Berger, txecoslovaca però d'origen polonès, estudià la carrera a Txecoslovàquia, es tragué el títol l'any 1936. Treballà en un hospital universitari i en una clínica privada a Praga. Des d'ací anà directament a Espanya al maig de 1937. S'estigué a Múrcia fins al dia 23 d'abril de 1938 que arribà a Mataró. També va ser molt estimada pels pacients i el personal sanitari pel seu bon tracte i gran humanitat.

Karl Coutelle estudià a la universitat de Friburg on es féu metge. Fins l'agost de 1933 treballà a l'hospital de Hamburg, després anà a Suïssa exiliat. L'octubre del mateix any marxà a la Unió Soviètica i des d'ací directament a Espanya al maig de 1937. A Múrcia conegué Rosa Berger i es casaren.

El matrimoni Coutelle s'estigué a Catalunya fins al final de la guerra. Al gener de 1939, el doctor Hart signà una carta de recomanació en què felicitava la doctora Rosa per la seva gran tasca. Després de la retirada foren internats a França. Aconseguiren ser evacuats a Anglaterra gràcies a la Creu Roja, i d'allí marxaren per separat per servir als serveis sanitaris de la Xina en lluita contra l'imperialisme japonès. El marit hi pogué arribar via aèria, però el vaixell on anava Rosa Coutelle, pel perill dels submarins, hagué de retornar a Anglaterra, i fins després de la guerra no es tornaren a trobar. El fill del matrimoni Coutelle nasqué a Londres i ara viu a Anglaterra.

John Kiszely, hongarès, nasqué el 1909 a Budapest, era de família benestant. Quan va arribar ací al febrer de 1937, ja tenia experiència militar perquè va fer el servei militar com a metge i arribà al grau de tinent, (a casa nostra l'ascendiren a capità metge). Sabia preparar mapes i plànols i retratar el terreny. A més, tenia especial instrucció en atendre atacs de gas i aeris. Es pagà el viatge a Espanya des de Budapest amb els seus propis diners. Fou el doctor que atengué la fotoperiodista Gerda Taro abans de morir durant la batalla de Brunete.⁷ En acabada la guerra s'exilià a Anglaterra com a refugiat polític.

El doctor Walter Blank, d'origen alemany, de quaranta-nou anys, cap dels serveis radiològics en diversos hospitals de la zona centre-sud, treballà a l'hospital de Vic abans de venir a Mataró. Morí sobtadament d'un infart el 30 de maig.

En aquest hospital hi serviren moltes infermeres de diverses nacionalitats, les més nombroses i de les més competents i capacitades eren les anglosaxones: angleses, nord-americanes, australianes i neozelandeses, n'anomenarem algunes com Hanna Boheme, Emmy Doerfel, Mabel Irene Golding, May Levine, Dorothy Low, Lisa Namiot, Dorothy Rutter, Agnes Vassie, per no repetir els 27 noms que s'esmenten a l'annex primer. D'aquestes vint-i-set, vint eren estrangeres i 7 espanyoles. N'hi havia de titulades i sense títol. La immensa majoria eren infermers titulades, d'entre elles 3 d'espanyoles.

Entre les infermeres espanyoles s'hi trobaven camuflades per no ésser represaliades algunes monges. Es donà el cas que una d'aquestes, un cop ocupada la ciutat pels franquistes, com a mostra de caritat cristiana, denuncià dues infermeres per «rojas» i de les quals no se'n tornà a saber mai més res.⁸

És interessant esmentar la història de vida de les dues infermeres neozelandeses, Isobel Dodds i Renée Shadboldt. Van arribar a casa nostra el juliol de 1937, i passaren per Mataró en ple bombardeig feixista. Isobel era una mica més jove que Renée, 23 i 31 anys respectivament. Van venir voluntàries pel SMA (Spanish Medical Aid) per raons humanitàries, no pas polítiques. Varen sortir de Nova Zelanda amb passaports legals, ajudades pels sindicats obrers, els quàquers i persones altruistes i alguns universitaris, però sense cap recolzament oficial. L'experiència sanitària d'Isobel i d'una tercera infermera, Millicent Sharples, de 42 anys, es reduïa a un curset impartit pel SMA; qui tenia experiència real i estava

molt capacitada era Renee, que feia de líder del grup. De fet, Isabel aprengué molt més del metge del vaixell, que les vacunà de febres tifoïdals.

S'embarcaren les tres infermers en vaixell cap a Anglaterra, el juny de 1937, i d'allí cap a França. Arribaren en tren a la frontera de Port Bou, i des d'allí en camió fins a Barcelona, València, Albacete i Huete, on hi havia un hospital de les brigades. Millicent no acabà la campanya perquè va ser ferida en un bombardeig i al cap de l'any se'n tornà.

A finals de març de 1938, Isabel i Renée varen ésser evacuades d'aquest hospital en plena nit, amb camions, i després, en alguna estació foren embarcades en tren amb centenars de ferits, que després de tres dies de viatge arribaren a Barcelona. Varen travessar l'Ebre de nit, sota el foc enemic, amb pocs queviures i sense gens d'aigua. Isabel creu que el seu va ser el darrer tren a traspasar el riu.⁹

S'estigueren a l'hospital que les brigades tenien en el balneari Termes Orion de Santa Coloma de Farnés, i després d'unes sis setmanes allí, anaren un mes de permís a Anglaterra. Quan tornaren foren destinades a l'hospital de Mataró, per allà el mes de juny.¹⁰ Durant la seva estada a Mataró, s'allotjaren a la torre de can Bartra, a uns dos-cents metres de l'hospital. Foren repatriades al novembre. Al seu país feren campanya per recaptar fons destinats a material mèdic i sanitari per a la República.

La mataronina Maria Sans Moyà, que llavors tenia 18 anys, treballà com a infermera ajudant de la titular Agnes Vassie a la sala número 20, en la qual s'hi estava el brigadista americà Freddy Keller, de qui era amic Ernest Hemingway, corresponsal de guerra, que el visità algunes vegades, i sembla que s'inspirà en ella per al seu personatge protagonista de la novel·la *Per qui toquen les campanes*.

La Maria s'enamorà d'un conductor d'ambulància suec anomenat Stig, qui amb la repatriació dels voluntaris li proposà de casar-s'hi i anar-se'n, però els seus pares no la deixaren marxar. Així es frustrà un possible amor.

Uns seixanta anys després, per una d'aquelles casualitats de la vida, en un intercanvi escolar entre un institut de Mataró i un de Suècia, un dels professors acompanyants, l'historiador Àngel Tarrés, conegué aquest antic brigadista pel fet que aquell en una xerrada amb els alumnes mataronins donà a conèixer que havia estat a Mataró durant la guerra i li encomanà que si podia trobar la seva xicota de 1938, la Maria. Era com buscar una agulla en un paller, però l'Àngel preguntant a antics militants del PSUC si coneixien una Maria que havia estat infermera als Salesians i preguntant a sa mare, per una altra gran coincidència, la pogué trobar. No cal dir que a través seu es pogueren retrobar. L'any següent l' Stig vingué i la televisió sueca àdhuc en féu un reportatge.¹¹

MATRIMONIS

Un fet molt natural i molt humà són els matrimonis que tingueren lloc entre brigadistes, entre ells o entre els brigadistes i autòctons, una trentena durant el temps d'existència de l'hospital.

Un matrimoni pot servir d'exemple. Renee Shadbolt es casà amb un pacient seu, Willi Rimmel, el 20 de setembre. Willi, de 32 anys, havia sigut un actiu sindicalista abans de l'arribada al poder dels nazis, fou empresonat i durament maltractat a la presó; aconseguí fugar-se i s'exilià, llavors és quan s'allistà a les Brigades. Es conegueren a l'hospital de Huete, Conca, i es tornaren a trobar al de Mataró. Ací es on decidiren casar-se.

Quan les dues infermeres, Isobel i Renee, foren desmobilitzades al novembre i marxaren al seu país via Gran Bretanya, el nuvi s'hagué de quedar, i amb la retirada passà a un camp de concentració de la Catalunya Nord, Argelers. Des de Nova Zelanda, Renee féu els possibles per recuperar el seu espòs, li envià diners durant 1939 i intentà que el seu govern li permetés venir a Nova Zelanda com a refugiat, però sense èxit. La parella no es va tornar a veure mai més. Després de la guerra mundial cadascú va refer la seva vida personal. Willi tornà a Alemanya oriental. Renée a Nova Zelanda. Però el record va persistir. Willi morí a Leipzig, RDA, el 1970. Renee morí a Henderson, Nova Zelanda, el 1977, i el dia del seu funeral aparegué un pomell de roses roges posat sobre el seu taüt per una germana que sabia la seva història, a la nota que acompanyava les roses hi posava:

*Amb amor etern de Willi.*¹²

PACIENTS

En una estadística datada el 9 de novembre (annex número 2), es fa un recompte dels hospitalitzats i del personal sanitari estrangers, se'n compten 569 de pacients, i 53 de personal mèdic i sanitari, en total hi havia censats segons aquest llistat, 622 estrangers. Els més nombrosos per nacionalitat eren els francesos, 165, 159 pacients i 6 de personal sanitari; 66 polonesos, 60 i 6 respectivament; 58 italians, tots ells pacients; 45 nord-americans, 37 i 8, respectivament; alemanys, 38, igualment 33 i 5; 32 austríacs, 27 i 5 respectivament, i anglesos, 26 més 3.

El moment en què hi hagué més ferits hospitalitzats fins al cent per cent de la capacitat de l'hospital, va ser els mesos d'agost i setembre, en plena batalla de l'Ebre, abans de la retirada del front dels brigadistes, després anaren disminuint. Comparant aquest llistat del 9 de novembre amb un altre datat el 19 d'octubre (annex número 3), veiem que hi ha diferències en la quantitat d'hospitalitzats per nacionalitats. Per exemple, hi havia 52 ferits alemanys ingressats enfront de 33, tres setmanes després. A causa probablement de les altes i els trasllats a altres centres, per poder ser repatriats. Així, en un altre llistat del 13 de desembre, hi havia 408 internacionals i 230 espanyols.

Per unes altres dates anteriors, segons relació de fitxes de filiació conservades a l'arxiu rus RGASPI, consten com a mínim, 140 alemanys, 200 francesos, 110 anglesos, 70 italians, 45 txecs, 80 polonesos i 100 espanyols.

El personal mèdic i sanitari també tenia mobilitat entre els diversos centres hospitalaris de la sanitat internacional. Com les dues infermeres neozelandeses més amunt esmentades.

INNOVACIONS MÈDIQUES

La que va tenir més ressò és el mètode anomenat Trueta per a la profilaxis i tractament de les infeccions gangrenoses de les ferides de guerra, dit així perquè el va perfeccionar i sistematitzar el doctor Josep Trueta Raspall. Es defineix aquest mètode com la suma de les actuacions consistents a unir la neteja quirúrgica de la ferida, aplicada amb tot el rigor, i la cura oclusiva, utilitzant com element fonamental l'enguixat, que hi afegia l'acció immobilitzadora i va fer que fos el mètode ideal per tractar fractures obertes.

El doctor Trueta s'exilià a Anglaterra, a Oxford, al servei del seu antic mestre, el professor Gildestone, qui el posà en contacte amb el comandament superior de la Sanitat Militar britànica, que li encarrega que actualitzés els mètodes de tractament d'acord amb la seva experiència recent. Arran d'això publica l'obra *Treatment of war wound and fracture*, el 1939. Començada la guerra, el seu mètode va ser aplicat fil per randa pels britànics i després pels nord-americans, amb total èxit.

CONCLUSIÓ

Pel que fa a la sanitat de guerra, durant la del 1936 es portaren a terme una sèrie d'innovacions, algunes eren la continuació lògica d'altres iniciades durant la guerra anterior de 1914 a 1918, i d'altres s'originaren en l'àmbit estRICTE i sota les condicions de la nostra guerra

Els metges i metgesses, infermeres i tot el personal sanitari, voluntaris a les Brigades Internacionals per idealisme, solidaritat, motivacions antifeixistes i per elevats sentiments humanitaris i filantròpics, mostraren ser valerosos i professionals en el compliment del seu deure. Són un exemple de la dedicació abnegada i el sacrifici que caracteritzaren els homes i dones de les BI en els serveis mèdics.

Aquests valors i idealisme d'aquests homes i dones, en un lloc on es manifestaren fou a l'hospital internacional de Mataró. Es mereixen ser recordats.

Honor i glòria als voluntaris internacionals

ANNEX NÚMERO 1

RELACIÓ DEL PERSONAL ÚTIL QUE POT QUEDAR -SE (26 d'agost de 1938)

NOM	CÀRREC
BERGER, Rosa	Metgessa
BRAUNSTEIN, Fina	Metgessa
BOHUNICKA, Adela Anka	Metgessa
LIESL, Freund	Metgessa
HART, Alexandre	Metge
CARNER, Henry	Metge
SCHALIT, Abraham	Metge
COUELLE, Karl	Metge
PERILMAHN, Michel	Metge
PINTO ROCHA	Metge Radiòleg
SOLOMON, Hans	Metge
VOGEL, Sidney	Metge Cap
ARMAND, Maxime André	Practicant
BOHEME, Hanna	Infermera titulada
CABEZAS GARCIA, Oliva	Infermera
DOERFEL, Emmy	Infermera titulada
DONDA, Dora	Infermera titulada
FAHERER, Josef	Dentista
FERNÁNDEZ SÁNCHEZ, Encarnación	Infermera
GINSBURG, Sara	Infermera titulada
GRANDERYE, René	Infermera titulada
GARCÍA RAMOS, Guadalupe	Infermera titulada
HABULIN, Maria	Mecanògrafa
KORCIAK, Eva	Infermera titulada
KUMEROVA, Josefina	Farmacèutica
LÓPEZ RODRÍGUEZ, María	Infermera titulada
LOW, Doroty	Infermera titulada
MACFARLANE, May	Infermera
MAROTO, Modesta	Infermera titulada
NAMIOT, Lisa	Infermera titulada
OSORIO SUÁREZ, Blas	Infermer
RÓDENAS GARCÍA, Carmen	Mecanògrafa
RODRÍGUEZ JAQUETE, Victoria	Infermera
ROUSSANT, Jeanne	Infermera
SALEM, Eli	Administrador Casa Personal
SEVILLA PRADOS, Carmen	Infermera
UBAGO MERINO, Melchor	Massatgista
WEINRAUB, Adela	Infermera titulada
ANDELL, Evelyn	Infermera titulada
DODDS, Isabel	Infermera.
GOLDEN, Irene Mable	Infermera titulada
LOSADA SANZ, Manuel	Sanitari
MARGULIS, Grace	Infermera
RUTTER, Dorothy	Infermera titulada
SÁNCHEZ PELLEGRINO, Antonio	Infermer
SHADBOLT, Rene Mary	Infermera titulada
WAGNON, Alice	Infermera titulada
WAISBLUM, Sarah	Farmacèutica
LEVINE, May	Infermera titulada
VASSIE, Agnes	Infermera titulada
VEGA VICENTE, Pedro	Comissari de Cultura
COVICI MALVIN, Virginia	Oficina
MÁRQUEZ GARCÍA, Rafael	Oficina
SIEBERT, Gordon	Telefonista
ORZECHOVSKI, Víctor	Cuiner
MROCKOVSKI, Eduard	Practicant

FONT: Archivo Histórico Militar, Documentación Roja, armari 77, lligall 1263, carpeta 6.

ANNEX NÚMERO 2
HOSPITAL INTERNACIONAL DE MATARÓ
HOSPITALITZATS i PERSONAL SANITARI 9 de Novembre 1938

NACIONALITATS	HOSPITALITZATS	PERSONAL SANITARI	TOTAL
Alemanys	33	5	38
Americans	37	8	45
Anglesos	26	3	29
Argentins	4	0	4
Australians	2	2	4
Austríacs	27	5	32
Belgues	14	0	14
Brasilers	1	0	1
Búlgars	5	0	5
Canadencs	17	0	17
Cubans	6	0	6
Danesos	5	0	5
Finlandesos	2	0	2
Francesos	159	6	165
Grecs	2	0	2
Holandesos	10	0	10
Hongaresos	13	0	13
Islandesos	1	0	1
Italians	58	0	58
Iugoslaus	13	2	15
Letons	2	4	6
Lituans	1	0	1
Luxemburguesos	1	0	1
Mexicans	1	0	1
Noruecs	4	0	4
Palestinians	0	2	2
Polonesos	60	6	66
Portuguesos	3	0	3
Romanesos	7	3	10
Russos	6	1	7
Suecs	22	1	23
Suïssos	5	1	6
Txecs	17	4	21
Ucraïnesos	4	0	4
Xilens	1	0	1
TOTAL	569	53	622

ANNEX NÚMERO 3

HOSPITALITZATS PER NACIONALITATS (dades incompletes)

Nacionalitat		Difunts	% de cada nacionalitat
Alemanys	52	7	13,46
Americans	51	2	3,92
Argentins	1	1	50
Australians	2	0	
Austríacs	32	2	5,88
Belgues	22	0	
Bolivians	1	0	
Brasilers	1	1 ?	50
Búlgars	5	1	16,66
Canadencs	17	1	5,5
Cubans	7	1	12,5
Danesos	4	0	
Txecs	16	0	
Xilens	1	0	

FONTS:

- AHMM, Arxiu Històric Municipal de Mataró.
Marx Memorial Library, Londres.
Servicio Histórico Militar, Madrid.
Sidbrint. Memòria Històrica Brigades Internacionals. Databases-Webs. Universitat de Barcelona.
RGASPI. Arxius Estats Russos d'Història Polític-Social.
Entrevista a Maria Sans Moyà.
Entrevistes i correspondència amb el doctor Moisès Broggi.
Correspondència amb la senyora Isobel Dodds.
Correspondència amb el doctor John Kiszely.
Correspondència amb doctor Julian Tudor Hart (fill d'Alexander Tudor Hart).
Correspondència amb els doctors Alfred i François Brauner.
Correspondència amb Karl Kormes.

PREMSA:

- Llibertat (1936-1939)
La Vanguardia (1936-1939)
The Guardian: <https://amp.theguardian.com/world/2018/jan/19/deathbed-photo-of-war-photographer-gerda-taro-discovered?__twitter_impression=true>
Ara:<<https://www.ara.cat/cultura/Confirmat-dona-fotografia-Gerda-Taro-0-1949205269.html>>

BIBLIOGRAFIA:

- BARRERA (2015): AGUSTÍ BARRERA I PUIGVÍ, «Dos metges en temps de guerra (1936-1939) Frederic Duran i Norman Bethune», *Sessió d'Estudis Mataronins*, 31.
<https://www.youtube.com/watch?v=2ruinXdSPHM&feature=youtu.be>
<https://www.llibertat.cat/2014/11/dos-metges-en-temps-de-guerra-1936-1939-frederic-duran-i-norman-bethune=28730>
- BROGGI (2001): MOISÈS BROGGI, *Memòries d'un cirurgià*. Barcelona: Edicions 62.
- BRUFAU (2016): JAUME BRUFAU I PRATS, *L'ahir que també és l'avui. A l'ombra de Don Bosco*. Mataró: Col·legi Salesià de Sant Antoni de Pàdua. Mataró.
- CELADA / PASTOR / LÓPEZ (2007): ANTONIO CELADA / DANIEL PASTOR GARCÍA / ROSA M^a. LÓPEZ ALONSO, *Las Brigadas Internacionales: 70 años de memoria histórica*. Salamanca: Amaru Ediciones.
- DA (2004): «Las Brigadas Internacionales», *AYER. Revista de Historia Contemporánea*, 56.
- SKOUTELESKY (2006): RÉMI SKOUTELESKY, *Novedad en el frente. Las Brigadas Internacionales en la guerra civil*. Madrid: Col. Historia. Ed. Temas de Hoy.
- XAUBET (2006), JOSEP XAUBET, *Sociologia de la guerra revolucionària a Mataró (1936-1939)*. Barcelona: Edicions Marré.

WEBGRAFIA:

Sidbrint: <<http://sidbrint.ub.edu/>>

RGASPI: <<http://sovdoc.rusarchives.ru/#tematicchilds&rootId=94999>>

Harry Fisher: <<http://www.harryfisher.net/>>

NOTES:

1.- <<http://sidbrint.ub.edu/>>

2.- <<http://costhumaguerracivil.gencat.cat/cchgcc/AppJava/pages/index.jsf>>

3.- <<http://sovdoc.rusarchives.ru/#tematicchilds&rootId=94999>>

4.- <<http://www.ajmalgrat.cat/actualitat/ara-es-noticia/80e-aniversari-delenfonsament-del-vaixell-ciudad-de-barcelona>>

5.- Essent guàrdia municipal de Vic, arran d'una anècdota que li esdevingué en el cementiri, inicià una recerca fins a publicar un llibre bilingüe català anglès. *Buscant en Kevin Looking for Kevin*, de la vida de Kevin Rebbechi, brigadista australià enterrat a Vic.

6.- Pseudònim de l'hongarès Dezvo Revai, comunista, que s'allistà a les Brigades i esdevingué el seu fotògraf oficial.

7.- Com recentment s'ha descobert. Vegi's The Guardian: https://amp.theguardian.com/world/2018/jan/19/deathbed-photo-of-war-photographer-gerda-tarodiscovered?__twitter_impression=true i un diari d'aquí l'Ara: <https://www.ara.cat/cultura/Confirmat-dona-fotografia-Gerda-Taro_0_1949205269.html>

8.- Segons testimoni de Maria Sans, enregistrat pel nostre col·lega historiador Jaume Vellvehí.

9.- Entrevista radiofònica a Isobel Dodds al programa Spectrum, New Zealand Radio (sense data), transcrit per Jim Fyrth, a Marx Memorial Library, caixa D-1: H/3a. i cartes de la senyora Dodds a l'autor, 22 d'octubre de 1994 i 6 de març de 1995.

10.- Isobel Dodds: *ibidem*. Servicio Histórico Militar, lligall 1263.

11.- Àngel Tarrés, manuscrit: «*Del Nord i del Sud*» Records, activitats, històries... (No he pogut consultar l'original).

12.- Pel que fa a Renee Shadbolt: <https://en.wikipedia.org/wiki/Renee_Shadbolt> i a: <https://teara.govt.nz/en/biographies/4s21/shadbolt-rene-mary>> i pel que fa a Willi Rimmel: < http://www.harryfisher.net/eng_willi_remmel.htm, i a: <https://www.freitag.de/autoren/der-freitag/wer-kennt-willi-remmel>>

La doctora Rosa Coutelle i Maria Sans,
a l'homenatge als Internacionals,
Mataró, 1996.

La doctora Fritzi Brauner, Benicàssim, 1937.

La doctora Brauner des dels Salesians. Al fons s'observa el pinacle de l'ermita de la torre de Can Bartra.

El doctor Norman Bethune i el seu equip del Servei de Transfusions de sang al front.